

Вие сте виновни, а обвинявате невинни хора, да идете прошка да искате. Не кълнете никой, не влизайте повече в грях. Така ще си остане, така ще я гледате.“ И отишли си засрамени, виновни. Като вървели по пътя и си приказвали, една от жените казала: „Сега вече ясно разбрах, че е светица Стойна Преподобна, като ни каза всичко точно, което стана с майка ни!“; [22]; [23];

[24А — с големи разлики спрямо епизод 24, поради което го предаваме изцяло: Но след смъртта ѝ за много, много години била забравена от своите близки роднини. Старите измрели, а младите, всеки със своите грижи, и работа заети, не са питали никой който знае нещо за Преподобна Стойна, и да си записват за да се тачи и празнува. Имала е внуци от сестрите си, но никой нищо не помни за нея. Това що е записано, то е събирано от много хора, като ходихме даже по селата и каквото кажат записваме. Сега, след толкова време забвение, на ново се възстановява почитта към нея, и на веки не ще я забравим.]

Фолклорна Реплика

КЪМ ПРАЗНИЦИ БАБИНИ ИЛИ Ъ БАБИХЪ БАСНЕХЪ
(Ръкописни календари на българските преселници
в Бесарабия и Таврия: текстове и коментар)

Флорентина Бадаланова

„Азь хоцѣ васѣ да прошѣ, баби, да скажете намѣ ѡкѣдѣ навчихте да празнѣте дни, които ихъ не иматъ въ бжѣственное писаніе-четвъртъци и петци, свѣботи и вторници, и жени да не предѣтъ ѣ петокъ, и горещници и влъчски празници, и рѣсалски празници. . .“

Векът, в който е поставен този гневен въпрос, е XVIII; ръкописът, в който го откриваме, се нарича „Слово заради празници бабини“ и е дело на най-популярния ни дамаскинар — рилския духовник Йосиф Брадати.

Що се отнася до отговора, то той е по-непримирим от предхождащия го (но не и предизвикалия го) въпрос. Нека впрочем проследим самия текст: „Да скажу вам, некое имаше две баби, на една беше име баба Друса, [тя] лееше олово и баеше вода, а [на] другата име беше Горогледа баба Петка, [тя] гледаше на восок. Тия беха и залагаре и бродници и други много лекове знаеха. И во оно време имаше два попа — поп Торно и поп Мигно. Тия две баби празнували 12 петци на година. Дойде баба Друса и рече попу Торно да напише тия 12 празници, защо поп Торно беше книжен. Баба Друса казоваше и поп Торно писуваше. Първи петък — на марта 2 ден, втори — пред Благовещене, трети — пред воскресение, четвърти — пред Евангелиста Марка, пети — пред Света Троица, шести — пред Петровден, седми — пред Успение, осми — пред Усекновение, девети — пред Кръстовден, десети — след Кръстовден, единайсти — пред деня на апостол Андрей, дванайсти — пред Рождество Христово. Дотук написа поп Торно. И Горогледа баба гледала на восок и познала, дека добро било и други празници да напишат. Горогледа Петка рече попу Мигну: „Да напишеме мартини суботи, и четвъртъци, и вълчи празници, и русалийски, и горешлаци, и Свети Герман, и жени да не предат у петък и някои вторници.“ Написа поп Мигно. И други много прелашени вещи написаха поп Торно и поп Мигно и тия две баби. Собраха много прости народи, жени и мужие, коиту бяху магесници и бродници такоже и мужие, коиту бяху разврашени, безбожници, тутунджии и пияници. Такива се собраха много. И излезнаха на една могила. Поп Торно и поп Мигно облекоха се в одежди, беззаконниците, и поставиха закон никой да не работи на тия празници“ (срв. публикувания от В. Н. Мочулски текст на „Словото“, с. 15—17). Да, отговорът на рилския духовник е достоен, но не и достатъчен. Той е просто достоверен.

а реплика към него са публикуваните по-долу текстове на ръкописни които ми бяха предоставени от наши сънародници, чиито предци са по-есарабия и Таврия спасение от „потопа“ на кланетата и пожарищата — е спътници на руско-турските войни, разтърсвали земята през тревожните Х в. Според някои от информаторите ръкописите са били донесени „от гарийка“ (заедно с къщната просфорка и иконата), според други са били в нашто си село — „и тук имало хора грамотни — я попа, я даскала. ку ни съ дусятат — питат: има дърти баби, знаят. То и ся пак тъй. Има — знаят повече от попа . . .“ Така ръкописните календари вероятно са онова „женско знание“, което Йосиф Брадати бе нарекъл „празници ба- да погледнем в това „огледало“ са и публикуваните по-долу текстове.

сен календар от с. Твардица, Чадърлунгски район,
ССР

ати колку празника
дината от люленцеа
данаилува на
рия

л. 1'

Празниците се пустарити числа
января 1 сорокуем Новата гудина¹
января 5 сагуей за кырыс²
января 7 ивану день
января 8 бабѣнъ день
января 18 танасу день
января 30 три свититѣла
утыс старна се пу старити числа
на празниците да знайти

л. 2'

марта 9 Свити читирси
марта 25 блугуштине
апреля 23 гѣргѣвдѣнъ
мая 2 танасув день
мая 9 никулдѣн летния
мая 21 кустантинъ илена
утыс старна се пу старити числа
на празниците за 3 мехица
да знайти

л. 3'

июня 24 ение день
июня 29 питровдѣнъ
июня 30 павѣла
июля 20 илинден
июля 22 мария мандалина⁵
июля 27 Свити панталимонъ
Утыс старна се пу старити
числа на празниците за 2
мехица да знайти

л. 4'

утыс старна се пу старити
числата на празницит

а празниците

перей трихунъ³
Свита бугуродица
симѣнувъ день
харалам пеѣю⁴
власу день
а на празниците
пу ноуму да знайти

иците пуноуму
вити четирси
лугуштине
ѣвдѣнъ пуноуму
асув ден
улдѣнъ пуноуму
стантинъ илена
а се пуноуму числата
ите за 3 мехица

а празниците пуноуму
е день

агуста 2 илинденъ
агуста 4 Мария мандалина
агуста 9 Свити Панталимонъ

л. 5

Пуноуму
авг 14 макева
авг 19 прибрзине
авг 29 гулямата бугуродица
авг 27 крастовден
Утыс старна празниците
се пуноуму

л. 6

цѣла ниделя валчи празници
ноября 21 свита бугуродица
дикебрия 4 пуноуму
ноября 30 андрейв день
дикебрия 13 пуноуму

л. 7

вилигдѣна симини числату утъ
вилигдѣнъ пударь 9 дена
суфинъ-денъ¹¹ пударь 25 дена
пинди кусты¹² пударь 40 дена
спасу ден пудары 50 дена
свита троица фаф сыбута
русалцката задушѣ дету са
пустила сѣно фаф ниделя празник
пунделникъ свита траица цѣла
ниделя русаля кату фырлим
сѣноту фаф сыбута и фаф ниделя
са загувѣва за питровдѣнъ
питрав пости
фаф гудината има 3 задуши
гулеми тодуришката задушя и
рисалцката задушѣ и
архангѣлската задушѣ фаф тѣх
задуши служѣтъ черкувти нисы
перей иже мѣи влесе и

агуста 15 гулямата бугуродица
сент 8 малката бугуродица
сент 14 крастовдѣнъ

л. 5'

октябрия 1 пукрова
октябрия 14 пуноуму
октябрия 14 питковдѣнъ
октябрия 27 пуноуму
октябрия 26 димитру день
ноябр 8 пуноуму
октябрия 27 мишив день⁷
ноября 9 пуноуму
ноября 8 рахангѣлу день
ноября 21 пуноуму
ноября 14 загозни за колада
ноября 27 за колада загозни

л. 6'

дикебрия 4 варварѣнъ день
дикебрия 17 пуноуму
дикебрия 5 савивъ день⁸
дикебрия 18 савиу день⁹
дикебрия 6 никулдѣнъ
дикебрия 19 пуноуму
дикебрия 12 спордону день¹⁰
дикебрия 25 пуноуму
дикебрия 20 игинаждѣнъ
янв 2 пуноуму
дикебрия 25 колада
янв 7 пуноуму

л. 7'

Колку деня има фаф гудената
несчѣсливи дина да знаитѣ куга
праити ништу шя пугледати
янв. 7 11 12 18 26
февр. 8 10 14 17 18
марта 1 3 12 17 18
апр. 1 2 12 13
мая 1 14 18
июня 1 11 13 14 17
июля 13 17
августа 1 3 14 17
сент. 1 4 15 18 30
окт. 11 15
ноябр 11
дикебр. 1 7 17

за туй става да
фаф калфоза мой
знайтй

пу старити числа
куга гледати се
лата
има да са гувейти
тата ниделя на
коиту пусти в това
и быди избавѣнъ
рыт
благовихченията
родница коиту
петакъ той шѣти
от потопления

от присечения
кузма и дамяна
това петакъ той
азѣнъ от телесни

прурока йлия в
иту пусти той
азѣнъ от молния

успенията
родница коиту
етакъ той шѣти
от греска
ла архангѣла
това петакъ той
азѣнъ отъ черна

ъ полза оту
оимѣно внутрѣ
крипѣва
очистѣва¹⁴

някои думи и изрази в ръкописа:

Новата гудина — 'суровакаме'.
кырыс — 'говее се [за] кръста'. В местния говор 'говей' означава 'спазвам някакви за-
пори пене, преде, тъче, шие и пр. — според съответния празник', т. е. 'въздържам се от

л. 8'

3 петак в страшната ниделя
от виликия пост коиту пусти в
това петакъ той шѣти быди
избавѣнъ от неприѣтели
душмани
4 петак претъ вознисенията
господня коиту пусти в това
петакъ той шѣти быди запазѣнъ
от лоши челувеци
5 петак прет соществията
свитаго духа коиту пусти в
това петакъ той шѣти быди
запазѣнъ от страха мучения
6 петак претъ рождества
пророка притечи креститѣла
Ивана коиту пусти в това
петакъ той шѣти

л. 9'

11 петакъ рождество христово
коиту пусти в това петакъ
той притъ смъртния чѣс ша
види присвѣтаѣ богородица
принегуси куга умира шѣгу
испуведа да хуртува
12 петакъ бого ѡвлениѣта
господнѣ коиту пусти в това
петакъ той шѣти быди записан
фаф живатната книга¹³ у
смаго гаспада исуса христа

л. 10'

расписаласа люленува
дмникия данаилува

до Йордановден „кръстът не е къпан“ и „водата не е чиста“ — затова и дейностите, свързани с нея
(пране, миене, чистене и пр.), са забранени, иначе „житото побелявало“.

- ³ „Перей Трихун“ = „Пръв Трифон“. Така се нарича първият ден от „трите трифунци“.
- ⁴ „Харалам пеѣю“ = „денят на свети Харалампий“.
- ⁵ „Мария мандалина“ = „денят на Мария Магдалена“.
- ⁶ „Прибризине“ = „Преображенѣе Господне“.
- ⁷ „Мйшйв денъ“ = „Мишкин ден“.
- ⁸ „Савивъ денъ“ = „денят на свети Сава“.
- ⁹ „Савиу денъ“ — вариант на „савивъ денъ“; тази словоформа отразява употребата на дателен при-
тежателен падеж в езика на бесарабските твърдичани.
- ¹⁰ „Спордоу денъ“ = „денят на свети Спиридон“. Както в горния случай, така и тук е налице
дателен притежателен падеж.
- ¹¹ „Суфинъ-денъ“ = „Софинден“. Празник от местната фолклорна традиция. Тачи се в поне-
делника след „Великата неделя“ (т. е. осем дни след Великден), когато се прави парастас за умрелите.
Нарича се още „Мъртъв Великден“.
- ¹² „Пинди кусти“ — вероятно „побългарен“ вариант от гр. πεντηκοστή, Неясно остава обаче защо
този празник се тачи не петдесет, а двадесет и пет дни след Великден. Народната етимология обяснява,
че едва тогава възкръсналият след разпятието Бог „си усетил костите“ и „взел да се съвзема“.
- ¹³ „Живатната книга“ — „книгата на вечния живот“ (срв. Откр. 20: 12). Аналогичен израз е фик-
сиран и в надписи върху стенописи със сцени от „Страшния съд“; откриваме го в свитѣка в ръката
на пророк, стоящ до престола на Бога: „КОЙТО НЕ СЕ НАМЪРИ ПИСАНЪ ВЪ КНИГАТА НА
ЖИВОТА ЗАВЛЕЧЕНЪ Ъ ОТ ОГНЕНАТА РЕКА“ (вж. А. Василев, ил. 52 — фрагмент от стенописа
„Страшен съд“ в църквата „Св. Богородица“ в Петрич, 1871 г.), както и в надписа на сцената „Ангел с
живатната книга“ (върху южната входна ниша на църквата „Св. Архангел Михаил“ в с. Студена, Пер-
нишко — 1870 г.). В нейните страници се записват по време на литургията — възприемана като
„земна“ хипостаза на „вечния живот“, — имената на „черкуващите се“, които ще бъдат положени при
престола на Бога по време на Страшния съд*. За „книгите на живота“ се споменава и в апокри-
фите — в „Книга за светите тайни Енохови“ (СБЛ 1, с. 56; Й. Иванов, с. 174), във „Видение, което
богомилите“: „После ще бъдат доведени всички народи, които, разтреперани, ще застанат пред съдния
престол. И като бъдат разтворени книгите на живота, ще бъде открито неблагодарството на всички
народи, праведниците ще бъдат похвалени за тяхното търпение, добри дела, почтеност, непоковареност
и послушност спрямо ангелските заповеди; що се отнася до неправедниците, върху тях ще се излее
господният гняв“ (СБЛ 1, с. 293).
- Така според текста на ръкописния календар от с. Твардица постът в петѣка преди Богоявление
се превръща в залог за „вечен живот“.
- ¹⁴ Текстът на фразата е неясен — приблизителният превод би бил вероятно следният: „велик
е човек с ползата от истинния пост, понеже чрез него поема в себе си светия дух — укрепява се
сърцето му и се очиста.“

Коментар

Ръкописът представлява ученическа тетрадка, пришита с червен конец и под-
вързана с вестник. Съдържа 20 страници, непагинирани. Някои от тях са запълнени
изцяло, на други има само по няколко реда текст.

- Използувани са следните буквени означения и диакритични знаци:
1. „Б“ или „А“ са поставяни вместо „Ъ“ (напр.: пырвата, быде, кырыс, смърт;
петак, крастовден и пр.).
 2. Неколкократно се среща „Ё“ като обозначение на мекост на съгласна, предхож-
даща звука О (симѣнув денъ, гѣргѣвдѣнъ) или звука У (харалам пеѣю). Вероятно
подобно изписване е продукт на руско влияние; в по-широк план употребата на
„Ё“ в текста отразява ситуативното използване (диглосия) на руския език от бе-
сарабските твардичани.
 3. В ръкописа е фиксирана еднократната употреба на „І“; обозначава кратко не-
ударено И (андреѣв денъ).
 4. В краесловието след съгласна се появяват, в повечето случаи безсистемно, ерови
гласни (срв. напр. запазѣнъ и запазѣнъ).
 5. Една от най-интересните особености на ръкописа е употребата на бързописния

в“ — ѝ, който се среща и в дамаскините. Той е свързан с практиката без вдигане на ръката пресечката на хастата**.

случай „Ѣ“ се появява вместо „И“ (бабѣнъ, варварѣнъ и пр.), вместо ѣнъ, павѣлъ, свитигѣла, раханѣлу и пр.), вместо „Я“ (присвѣтая, бого- пр.) и вместо „А“ в позиция след палаталните съгласни Ж, Ч, Ш (с, задушѣ и пр.). В това смесване рефлектира една от характерните особености на източнобългарските говори, в които гласежът на застъпни- българските вокали Е (Б. Цонев, с. 133—134; с. 146—147), *малък там*, с. 134—136; с. 151—153), *малък ер* — ъ (пак там, с. 136—145; в неударена позиция, както и на А след палаталните Ж, Ч, Ш (пак съвпада с гласежа на неударено ѣ (пак там, с. 121—133); всички те еднакво — като іъ [ъ] (пак там, с. 161—163).

се предположи, че въпросният ръкописен вариант на ѣ отразява стрелсвача да наподобява по-стари книжни образци и по този начин да взор ръкопис към сакралните (богослужебните) текстове.

о на някои думи в паметника свидетелствува за последователно про- укция на неударено Е в И (Свити читирски, питковдѣнъ и пр.) и на в У (гулямата бугуродица, колку, пунделникъ и пр.); това също е орта на източнобългарския вокализъм.

буквата Ш отсъства. Предава се чрез съчетанията „шт“ (блугу- (благовихченията), което е един от архаичните белези на паметника. за бъдеще време „ще“ се изписва „шѣти“, „шоти“, „тѣти“. В по- ай вероятно е налице „обърнатото“ изписване на Ш като — Ш.

думите вм. Ф откриваме Х (трихунъ), както и обратното — вм. Х — Това „смесване“ отразява широко разпространената в източните говори яяна на двете консонанти.

кырыс“ и „крастовден“ илюстрират опита за „графично предаване“ на ато в същото време свидетелстват за още една диалектна особеност я говор — колебателните процеси, съпровождащи произношението на съгласна.

те знаци (о ~ ~ ' —) са изписвани само над буквата И (напр. йлия на, той, загознь и др.). Появата им е доста колеблива и безсистемна. ук са имитирани особености на по-старата графична система на бъл-

е среща спорадично — и то само като знак за съкращение, но не и гелен знак.

на паметника думите често пъти се изписват сято с предлозите, а, частиците и възвратната форма (напр. пустарити, пуноуму, прине- и пр.).

са неколкократно е използван дателен притежателен падеж (ивану у день, танасу день и пр.).

са следи и от архаичната инфинитивна форма (срв.: „Колку петака яети.“).

в текста е спомената думата „калфоз“, би могло да се предположи, е създаден след 1946 г., когато е образуван и първият колхоз в Поглубко, И. Забунов, с. 74—75). Възможно е обаче фразата за кол- ъкната като приписка, а „първообразът“ на ръкописния календар да е го по-рано. В подкрепа на второто предположение говори и самото на паметника, което условно можем да разделим на четири части. част е посветена на празниците, които „си меняват деня“ (т. е. всяка ат в различен ден от седмицата; фиксирана е само точната дата по

месеци според стария и новия стил). „Отправната им точка“ е Нова година. В спи- съка на „истинно християнските празници“ са включени и „вълчите“ и „мишите дни“, задължително тачени от жените в цялото село.

Втората част на ръкописа е посветена на празниците, които „си меняват чис- лото“ (т. е. могат да се падат всяка година на различна дата, но винаги се честват в определен ден от седмицата). Техен „стожер“ е Великден. Отбелязано е, че празниците „суфинъ-денъ“, „пинди кусти“, „спасу денъ“ и „свита троица“ се тачат съответно 9, 25, 40 и 50 дни след Великден. На същия принцип е подчинено и изброяването на „тудоришката“, „русалцката“ (възведени в ранг на изконно хри- стиянски празници) и „архангѣлската задушѣ“, чествани в съботите преди Тодоров- ден, Русаля и Архангѣловден. Уловена е и зависимостта между Великден и Петро- вия пост, формулирана от твърдичани с израза „Великия пост яде от Петровия или гу храни“ (т. е. колкото по-рано се падне Великден, толкова по-дълго се пости за Петровден; и обратно — късният Великден скъсява и периода на говеенето за Петровден).

Третата част на ръкописа е посветена на „злите дни“. Подобни списъци се срещат често в сборниците със смесено съдържание, които са били любимо четиво на българина през XVI, XVII и XVIII в. Логично е да се предположи, че преписва- чът на публикувания по-горе текст е черпил информацията си от подобни източници.

„Злите дни“ се споменават в старобългарската книжнина за пръв път в при- писка към Асеманиевото евангелие. Проследявайки тяхната съдба в контекста на европейската традиция, М. Н. Сперански констатира: „каноничните правила, както и решенията на църковните събори все повече и все по-енергично отнасят тези вярвания, както и съдържащите ги писмени паметници, към числото на неодобря- ваните, т. е. на апокрифите... До нас са достигнали няколко редакции на списъ- ците на добрите и на злите дни на гръцки, на латински и на ред други (в това число и на славянски) езици, съставени както в по-старо, така и в по-ново време. Някои от тези поверия, навлезли в устното народно творчество и в езика, са съ- хранени и до ден-днешен под формата на преживелици. Като пример могат да бъдат приведени неотдавна публикуваните печатни календари, където списъците на добрите и лошите дни са непременно съставна част на тези популярни издания“ (М. Сперански, с. 46—47).

В южнославянския ареал „злите дни“ се радват на особена почит. Свидетелство за това са многобройните редакции на техния списък в сборниците със смесено съдържание както в Сърбия (напр. в ръкопис от XVI в., съхраняван в Архива на САНУ под номер 423, на л. 89а; в ръкопис от последната четвърт на XVI в. под номер 53 на Народна библиотека Србије в Белград, на л. 84б; в ръкопис от XVII в. под номер 673 на същата библиотека, на л. 94б, заедно с апокрифното „Сказание за дванадесетте петъка“; на л. 54а на „Туманския апокрифен сборник“ от XVI в., съхраняван под номер III а 10 в библиотеката на ЈАЗУ в Загреб и пр.***), така и в България. Един бегъл поглед към ръкописния фонд на Народната библиотека в София е достатъчен, за да се убедим, че интересът към „злите дни“ е бил траен и дълбок. За тях четем в сборник от 1639 г. (Ръкопис 274), в „Обретенския сбор- ник“ от XVIII в. (Ръкопис 1070), във „Вечния календар със съновник и гадания на даскал поп Тодор Пирдопски“ от 1838 г. (Ръкопис 1135) и др.

„Присъствието“ на „злите дни“ в ръкописа от бесарабска Твардица е поред- ният показател за „родословното дърво“ на текста му.

Последната част на коментирания паметник съдържа уникален (от текстоло- гична гледна точка) препис на една класическа апокрифна творба — „Сказанието за дванадесетте петъка“, който може да бъде отнесен към т. нар. Климентова редакция (срв. във връзка с това студията на А. Н. Веселовски „Сказание о 12 пят-

*** Тези сведения ми бяха предоставени от колежката А. М.

о той предлага разпределянето на текстовете в две основни редакции — Елевтериева). За произведенията от нейния кръг е характерно както състояние на формулата за „наградата след говеенето“ във всеки един те петъка (в случая: избяване от напразна смърт, запазване от потопиятели душмани, от лоши человетци, от страха мучения, от присечение, икази, от молния громния удар, от черна болешка; изповед-хортуване в предсмъртния час; записване в книгата на вечния живот), така и на първия петък не в рамките на мартенското датиране (както е напр. ранните български преписи на творбата, от XIII в., съхранен в сборника на манастир „Св. Екатерина“ и публикуван неотдавна от А. Милод на новобългарски в сборника „Българската литература и книжнина“, С., 1987, с. 167—169), а на Великденския цикъл — в конкретния петъкът „в първата неделя на Великия пост“ (т. е. срещу Тодоровото бесарабските твърдичани „черен“ и определян като „по-тежък“ петия петък“. Стриктният текстологичен и културологичен анализ на „Сказанието за дванадесетте петъка“, проведен от С. М. Толстая в студия от старосръбската и староруската апокрифна традиция във фолклора, както и цитираната изчерпателна библиография по изследвания проблем — необходимостта от привиждането на допълнителен коментар при публикуването на преписа от бесарабска Твардица. Можем само да добавим, че в константиновската фолклорна култура, публикуваният по-горе ръкопис е функционирал на „заветните книжници“, разпространени в Полесията. Книжничката е налице и една особеност на българската ръкописна традиция — средновековие насам — „опасването“ на текста с името на преписвача, то „знак“ за начало и край.

Вещо. Според коментара на твардичанката Ирина Паскалева тетрадката на „за здраве“ от покойната вече нейна съселянка Доминикия Данаиева, която я подарила на съседката си Мария Гуйгова (тя е и притегател на ръкописа). От думите на Ирина Паскалева бихме могли да предположим акт на преписването на текста цели да се измоли здраве — както и за този, за когото се преписва. Точното указание на името на адресанта пък сочи, че ръкописът функционира в културата като дар — подобно например на изтъканото платно; при това — женска „комуникация в рамките на махалата. Самото *преписване* и *членовни* „сакрални текстове“ (към тях можем да отнесем и т. нар. в „Псалтир“ — записана в тетрадка приказка за „Мария с отсечените ръце“, се разпъва „по черковному“ до главата на покойника, преди да го даде на дома му) е дефинирано от твардичани като „чисто женска работа“.

ен календар от с. Андровка, Бердянски район, Запорожка област, Украинска ССР

	пасха	вознисения	троица
1988	10 април	19 май	29 май
1989	30 април	8 юни	18 юни
1990	15 април	24 май	3 юни
1991	7 април	16 май	26 май
1992	26 април	4 юни	14 юни
1993	18 април	26 май	6 юни
1994	1 май	9 юни	19 юни
1995	23 април	1 юни	11 юни
1996	14 април	23 май	2 юни

1998	19 април	29 май	8 юни
1999	11 април	20 май	30 май
2000	30 април	8 юни	18 юни

- 7 януар Рождество
- 14 януар Новий год
- 19 януар Крещение
- 20 януар Иоана Крестителя
- 11 феврал 3х светих Василий Григорий Златоус
- 14 феврал Трафим [Мчк. Трифон — Ф. Б.]
- 15 феврал Встретение вода святитя [Сретение Господне — Ф. Б.]
- 24 феврал Влас день [Свщмчк. Власий — Ф. Б.]
- 14 марта Евдокия
- 22 марта 40 святих
- 30 марта Теплога Алека [Прп. Алексей, Человек Божий — Ф. Б.]
- 7 април Благовищеня
- 6 май Георгий
- 21 май Иоана Богуслова
- 22 май Николай
- 7 юни Перенос глава иоана крестителя
- 22 юни Мария Владимир Константин Елена
- 12 юли Петра павла апостола
- 17 юли Ивана Купала
- 18 юли Сергеа [Преп. Сергей Радонежски — Ф. Б.]
- 21 юли Казанская божа мать¹
- 2 августа Пророк илья
- 5 августа Проща мария²
- 6 августа Мария Мандалина
- 9 августа Понталимонт [Вмчк. Панталеймон — Ф. Б.]
- 14 августа Макавей вода святитя
- 19 августа спас [Преображение Господне — Ф. Б.]
- 28 августа 1я причастия Бугровица³
- 3 септември Федея⁴ [Св. ап. Тадей — Ф. Б.]
- 21 септември причастия вторая малка буровица⁵
- 27 септември в' видения животворного креста
- 30 септември Вера Надежда любов и их мат София
- 9 октябрия Ивана Богуслова
- 14 октябрия Покрова
- 4 ноябрия Казанска божа мать⁶
- 8 ноябрия Дмитрий
- 10 ноябрия Проскоф'я [Мчца Параскева — Ф. Б.]
- 14 ноябрия Кузма-Демьян
- 21 ноябрия михайло день
- 26 ноябрия иоана златоуса [Св. Иоан Златоуст — Ф. Б.]
- 27 ноябрия филиповка⁷
- 7 декабрия в' ведение вохрал Богородица⁸ [Въведение Богородично — Ф. Б.]
- 13 декабрия Андрей
- 17 декабрия Варвара
- 18 декабрия Сава
- 19 декабрия Николай
- 22 декабрия Анна [Зачатие на св. Анна — Ф. Б.]

Бележки към названията на празниците в ръкописа:

¹ Казанская божа мать — Праздник в деня на Ивана Богуслова

рия“ — според информаторката, притежателката на ръкописа, така се нарича денят Мария Магдалена е „опростена“ от Исус Христос — отгук и названието на празника [за] Мария Магдалена“.

я Бугровица“ — според същата информаторка това е денят, в който Богородица е стигне. Вероятно названието на празника е продукт от контаминацията на „Първа пъти наричана „Голяма Богородица“) и трансформирания по законите на народната неен епитет „Пречиста“ в „причастие“; отгук — „Първа причастия [на] Богородица“.

ра се, още един „прочит“ — вариант — „Първа Пречиста Богородица“.

оред същата информаторка значи „Тодора“; така „я викали“ една от „нашите светици ата Българийка“. Така апостол Тадей (у руснаци, украинци и белоруси — Фадей) — по български — Тодора.

вторая малка буровица“ — според същата информаторка „така се казва“ празникът, ца взела второ причастие. В селото този ден се нарича както „Малка Богородица“, одица“. Фиксираното в ръкописа название на празника вероятно е контаминация по законите на народната етимология постоянен епитет „Пречиста“ (срв. бел. 3) ра Богородица“ и „Малка Богородица“. Лексемата „буровица“ е продукт на рмата „Бо-городица“. Налице е и характерната за източнобългарските говори реното *О* в *У*.

Боже мать“ = „Праздник Казанской иконы Божей матери“; един от най-тачените вници“ в руския, украински и белоруски фолклорен календар (срв. Толстая, 1986,

а“ — така се нарича в част от източнославянския ареал денят на Коледното заго-

я вохрал Богородица“ според информаторката е „името на деня“, когато Света Бого- а в храма „при Йосиф“, който по-сетне станал баща на Исус Христос. На въпроса писала „вохрал“, а не „во храм“, отговори: „Тъй от едно време писано — тъй го вно каквато и да било „графична намеса“ в преписвания текст е недопустима; съхра- онния“ правопис на първоизточника е необходимо и достатъчно условие за възприе- ъкопис като „истинно християнски“, а отгук — и като сакрален текст.

ият календар принадлежи на Мария Иванова Кюрчева, род. 1915 г. в Ходила е на училище две години.

те са изписани върху разгънат двоен лист от тетрадка, който обикно- к домашната икона, сгънат „на кръст“, както подчерта информатор- ла го е през 1988 г. от една своя близка, тъй като не можела да си го е дала стария си календар, останал още от майка ѝ. Подчерта, че на място“ трябва да има „написано празниците черно на бяло“, за да пак ѝ „запустява къщата“.

част от ръкописа е посветена на празниците, които „си менят чис- ня“ — Великден, Спасовден и Петдесетница (съотв. Пасха, Вознесе-). Поясни, че „всички жени тъй го пишат — до двухтисячната година“

а „със кончава света“: щом „тъй писано в старите писания“, значи исано на тоя свят — и туйто“. Фолклорните материали, записани от преселници в бившите Бесарабска и Таврическа губернии, показват, че

ите легенди се радват на особена популярност. Разказват ги даже „Пък ся вроде нали в писанията казват, че после двухтисяч лет Гос- да слези пак на земята и ще има там суд — аз знам ли? Грешните

една страна, православните — на друга страна. Вроде тъй съ чува, кво е право — тва ще бъде или няма...“ (инф. Дмитрий Михайлович

д. 1949 г., с. Заря, Саратовски район, Одеска област, Украинска ССР; техническо образование и работи като електротехник).

част от ръкописа е посветена на празниците, които „си менят деня а седмицата — Ф. Б.], „а не числото“ [датата — в рамките на годината —

Мария Кюрчева, дали календарите на другите жени от селото се от- ейния. Тя обясни, че могат да добавят („Празници много, един Бог ги

стари писания“. Така „канонизирането“ на „изконната“ (за селската ръкописна традиция) ортография става основен показател за сакралния характер на текста.

III. Ръкописни календари от с. Преслав, Приморски район, Запорожка област, Украинска ССР

СВЯТЧЕ № 1

января
2 игнажден
6 славители бога¹
7 коледа

14 новий год
свити Василь
18 свитяват вода
19 юрдань
20 иванов день

30 Антон запришка³⁰
31 Танасов ден

феврала
12 3 свитителя
14 Праф Трифун
15 стратениу
Господню
16 симон и Ана

марта
14 Евдокия
17 тепли Алексей
22 свито четиресе

апрель
7 благовещене

мая
26 гиорги
22 свити Никола
пипируд.⁴

июнь
3 Константин и
елена

июля
7 Енуоф ден
12 Петра и
13 Павла

21 Казанская
божиматер

СВЯТЧЕ № 2

январ
2 Игнажден
6 славители бога
7 коляда
8 коляда
9 коляда стана²

14 новий год
Василь свит
18 свитяват вуда
19 Юрдан
20 Иванув ден
21 бабин ден

30 Антон за пришка
31 свити Танас

фивраль
12 три святых
14 Пръф Трифун
15 стритени
Гасподню
16 Симон и Ана

март
14 Евдокия
22 Сарк Мучников

Апрель
7 Благовещини

май
6 гиарги
22 свити Никола
пипируд

июнь
3 Константин и
Елена

июль
7 енюв ден
12 Петра и Павел
13 12 апостола

21 Казанской
Боже матери
От паска⁵ до Возни-

СВЯТЧЕ № 3

январь
2 игнаждинь
6 славители бога
7 рождество

14 св Василь

19 урдан
20 Ивановден

30 Антон
31 Танас

февраль
12 трёх святых
14 Трифун
15 стретение
господа
16 семён и Ана

(Марта)

22 40 мучеников
севастиийских

апрел
7 благовещение
пресвитая
богородица

май
6 Георги
22 Николай

июнь
3 Константин и
Елена

июль
7 Енев ден
12 Петра и Павел
13 День 12

апостолов

август	Август
2 илия	2 Илья
4 мария магдалина	4 Мария Мандалина
9 Панталимон	9 Панталимон
14 Макавей	14 Маковей
заговезни пост за бугородица	
19 спас свитава абълки ⁸	19 святят яблоти
28 Бугородица	28 Богородеца храм
сентябър	сентябир
11 посен Иван	11 Посен Иван
14 семина	14 Святой Семён
21 малка бугородица здвигне ¹³	21 майка богородеца ¹²
27 крстов ден	27 Крастовден
	30 Вера Надежда
	Любов
октябър	октябер
	7 Иван
	благословен ¹⁴
14 покрва	14 Покрова
ноембър	ноембер
	4 казанска бож мат ¹⁶
8 Димитров ден	8 Демитрий
21 Михаил	21 Михаил
26 Заговизни	
27 Филип	27 Филип (заговезни)
Дикабър	Декабер
4 видений вахлам	4 Ведение во храм
Присвет. Богор.	Св. Богородица
13 Андрей	13 Андрей
17 варвар	17 Варвара
18 савва	18 Сава
19 никола	19 Никола
	24 Спередон ¹⁹
перед маслину субата поминална или задушница за Троица тоже задушница	
27 дикабря задушница	
За Димитров ден задуш в субата перед октябър	
[следват рождените дати на синовете, дъщерите и внуците по месечи и дни, а по-сетне — и имената	

на покойните роднини,
вкл. и на кумовото
семейство, както и
датата на смъртта:]
2 априля папа 1932
24 мама июля
7 априля папа
13 марта мама
[и т. н.]

Бележки към названията на празниците в ръкописните „святчета“:

¹ „Славители бога“ = „Славите ли бога“. Нарича се така, тъй като според фолклорната традиция в с. Преслав този ден децата обикалят селото и викат (или пеят): „Славите ли бога?“.

² „Коляда стана“ = „коледа се свърши“.

³ „Антон запришка“ = „Антон за пришка“. В с. Преслав денят на св. Антон се тачи „да не те лови пришка“, тъй като той е „свещецът на пришката“.

⁴ „Свити Никола пирируд“ = „Летен св. Никола“. Странният на пръв поглед епитет на св. Никола в ръкописната традиция отразява „реалия“ от фолклорната обредност: този ден се прави както „Пеперуда“, така и мъжка фигурка от кал, наричана „Свети Никола“ или просто „Коло“. Според притежателката на „СВЯТЧЕ № 1“, баба Райка, „свити Никола — на „Пеперуда ляда“ той и свития. „Пеперуда ляда / из вода съ мяда / из вода съ мяда / дай ни, Боже, дъждец! / Дай ни, Боже, дъждец, / да съ роди жито / жито и пшеничка / за ляпна ръчичка“ — тва за свети Никола пеехме на „Пеперуда ляда“. Навиухми венки и одим и пеем и ни дават брашно, масло, отвара. И ние, още момичета бяхме, напраим „свити Никола“ от кал и го турим в една каробка и на свети Никола пеем. Сетне туй брашно, отвара, масло, сметана заберем и идем в някоя къща и ядем и зеем тоя „свити Никола“ и идим го фърлим фъв дирето — за дъжд. Фърлим го — и върти по водата... И шапка му направена, и гащи го увиим и го напраим — „свити Никола“. От кал направя, ей тъй е остаен — „свити Никола“. И го фърлим в дерето, може и в кланнеца — да има на кво да плачем: „Свети Никола, чудо свети Никола!“ Плачем, нареждаме — ние отбираме ли си? Дича [деца — Ф. Б.] сме... Плачем... Аналогична е традицията в съседните села, напр. в Зеленовка: „Свети Никола има два пъти в гудинта. На летен свети Никола ний одийми ранъше, зейм ина каручка, жъ си зейм паничките и жъ тръгним, жъ пейм: „Пеперуда лятала... И после на ино място жъ идим, жъ сберем и от жълта пръст жъ си напраим „Свити Никола“. И дерето не е далек от нас — и ние жъ идим, жъ го занесем в дерето... Чи отадаме, чи плачими: „Колю, Колю, / мил син Колю! / Колю, Колю, / остави нъ, Колю, / умря, Колю!“... Кво да праиш — момичета! И тогивана уже съ простим с него и го пуснем във водата. Къкъ съ простим — напреж му целунем ръчичките и тъгивкана го пуснем в дерето — и той върви...“ (инф. Ана Игнатиевна Милива, род. 1914 г. в с. Зеленовка, омъжена в с. Преслав).

⁵ „Паска“ (от руск. Пасха) — „туй по български Вилигдин“.

⁶ „Вознисение“ (от руск. „Вознесение“) — туй по български „Спасовден му съ вика“.

⁷ „Троица“ — „и туй си има българско име, мъ ни гу повия вече“, поясни (както и в горните, два случая) притежателката на „СВЯТЧЕ 2“ баба Дона.

⁸ „Спас свитава абълки“ = „Преображение Господне“. Вярва се, че тогава свети Спас светява ябълките; затова този ден всяка жена носи в черквата ябълки — да ги свети попа. До този празник жените, които имат „умрели дича“ не вкусват ябълка: „Викат, че куту яде абълка майка му, то тва дете, гат абълките ги светяват, то не ядяло. Викало: „Мойта абълка свинята я изеди!“ — тъй гълчат...“ поясни притежателката на „СВЯТЧЕ 1“ баба Райка.

⁹ „Богородица храм“ — „га ранъше световали черквите, сбирали храм. В тва село — на Богородица, в друго село — друг. И съ сбират, заколят бугай и праят курбан“ — поясни същата информаторка.

¹⁰ „Посен Иван“ = „Отсичане главата на св. Йоан Кръстител“. Според същата информаторка това е денят, „дето отрязали на свити Иван глъвътъ — ни съ яде дния червена, ни съ яде грозде черно, штоо губиш сила. Шъ те посече.“

¹¹ „Семена“ = „Прп. Симеон Стълпник“. Баба Райка поясни, че името на деня идвало от „сема“: „Семена — гато сеят. Ранъше гато сеят, носят семето в черква, да го светяват“. Според баба Дона пък „на Семина“ само светяват семето за посев, а самата сеитба започва на „крстов ден“. Подчерта, че срещу този празник „мъж и жина ни съ сбират, штоо семето съ изпразнюва — никне празен клас“.

¹² „Малка Богородица“ = „Рождество на Пресвета Богородица“. Баба Райка поясни, че „има две Богородици — едната Гуляма Богородица, пък другата — Малка Богородица“.

¹³ „Здвигне“ = „Въздвижение на честния кръст“. Думата е дописана с молив над „крстов ден“.

¹⁴ „Иван благословен“ — вероятно става дума за празника „Успение на св. ап. Йоан Богослов“, който според канона се пада на 9, а не на 7 октомври, както е обозначено в ръкописа. Нарича се така, понеже на този ден „Бог благослови свети Иван“.

¹⁵ „Параска“ = „Петковден“. Според баба Райка на този ден е родена св. Параскева: „Та ст...“

бож маг" — вж. бел. 6 към предишния ръкопис.
"говези" — вж. бел. 7 към предишния ръкопис.
во храм пресвятая богор" (вар. „Видений вахлам Присвет. Богор.“) = „Въведение

„ = „Св. Спиридон“. Баба Рая смътно си спомняше, че старите жени едно време
вй притчи“, как свети Спиридон правел чудеса, „гагу Госпудь одил по зимята“.

ите календари в с. Преслав се наричат „СВЯТЧЕ“.

ръкопис принадлежи на селската баячка баба Райка (по паспорт Раиса
гунская), род. 1909 г. в с. Преслав. Тя е завършила първи клас в
ългарско училище“ (закрито през 1939 г.).

“ представлява свитък от двоен лист от тетрадка, вързан с червен
ява се зад иконата. Баба Рая подчерта, че всяка къща „трябва да
а (обикновено подарявана на сватбата от родителите на младоженците
ото семейство), просфорка и „Святче“. Зад домашната икона, според
оматорка, е и мястото на китките, „светени на Макавей“, просфорката
Пак там тя съхраняваше както „камънчетата от Божи гроб“, така и
а, с които баеше.

“ баба Райка имала „от едно време“ — преписала го е от „Святчето“
след като се оженила и създала свой дом.

ръкопис принадлежи на баба Дона (по паспорт Дона Димитрова Руп-
13 г. в с. Преслав. Завършила е „българското училище“ в Преслав.
ият календар е поместен в началото на тетрадка, съдържаща гот-
ти и рецепти „за лекове“, повечето преписани или изрязани от руски
се отнася до текста на календара, то той е бил преписан от по-стар
го е принадлежал на майката на баба Дона („От мойта майка е това
броявайки празниците „за цяло село“, тя не е пропуснала и дните,
ржат“ от „нейния дом“ — рождените дати на децата и внуците, както
памет на умрелите“. Баба Дона подчерта, че тачи всички вписани в
разници: „Земята да съ пука — негу ден рабута ни пуфащам“.

ръкопис принадлежи на Ана Федоровна Маркова, род. 1915 г. в с. Пре-
вила е „българското училище“ в същото село.

а не можа да си спомни точно кога и от кого е преписала „Святчето“,
че всички „святни жени“ от селото имат такива календари и „ги
домашната икона.

то оформяне на някои думи в ръкописа показва както влияние на
графична традиция (като напр. използването на ъ при обозначава-
ст на съгласна, предхождаща звука „О“), така и стремеж към напо-
по-стари „български“ — а това значи и „истинно християнски“ об-
рък пример в това отношение е графичното оформяне на „Николай“,
буквата Н е изписан знакът —, който в старобългарската ръкописна
показател или за съкращение, или за мекост (в случая второто е по-
подобен стремеж към „архаизиране“ на буквените знаци (а от-
„сакрализиране“ на самия текст) е може би и слятото изписване на И
в думата „июль“. Така преписвачът, поставен в условията на една
гглюсия“, се опитва да съвмести орфографичните закони на две тради-
ми: руската (отдавна вече наложила се като официална) и българската
като знак за изконна културна принадлежност).

вете на трите ръкописа са отразени някои особености на диалекта в
преминаването на неударено Е в И, както и на неударено О в У.
на празниците е съхранен идателен притежателен падеж (напр. стри-
но).

Публикуваните по-горе календари на българските преселници в Бесарабия и
Таврия, както и пояснителните бележки на техните притежателки отразяват инте-
ресен културологичен феномен: „изписването“ на тези ръкописи е функционален
двойник на типичните „женски“ дейности в селския „космос“: „писането“ на яй-
цата и хлябовете, „везането“ на пазви и ръкави, „плетенето“ на чорапи и повои,
„тъкането“ на черги и престилки. А това впрочем ни кара да си спомним и из-
конното значение на думата „текст“ (срв. лат. „texo“ — 'тъка', 'преда' и пр.).

Библиография

- А. Василев. Социални и патриотични теми в старото българско накуство. С., 1973.
А. Веселовский. Опыты по истории развития христианской легенды. IV. Сказание о 12-и ^{ПАТНИЦА X} и ^{ИСТОРИЯ} —
В: Журнал Министерства Народного Просвещения, ч. 185, июнь, 1879, 326—367; VI. Frei-
heit — Элефтерий. — ЖМНП, 1877, май, 76—123.
Й. Иванов. Богомилски книги и легенди. С., 1970.
В. Мочульский. Слова и поучения, направленные против языческих верований и обрядов. К бы-
товой истории болгар. Одесса, 1903.
К. Поглубко, И. Забунов. Обновленная Твардица. Кишинев, 1980.
М. Сперанский. „Злые дни“ в приписках Ассеманова евангелия. — В: Македонски преглед, год
VIII, кн. I. С., 1932, 41—53.
СБЛ 1: Стара българска литература. Т. 1. Апокрифи. С., 1982.
С. Толстая. Трагови старе српске и старе руске апокрифне традиције у фолклору Полесја. —
В: Научни састанак слависта у Вукове дане. Реферати и саопштења, 14. Београд, 1985,
237—248.
С. Толстая. Полесский народный календарь. Материалы к этнодиалектному словарю: К—П. —
В: Славянский и балканский фольклор. М., 1986, 178—243.
Б. Цонев. История на българския език. Т. 3. С., 1985.

Приети съкращения в текста при обозначаването на архиви

ЈАЗУ — Југословенска Академија знатности и уметности — Загреб
САНУ — Српска Академија наука и уметности — Београд